

TÜRK DÜNYASINDA EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER VE YENİLİKLER

*Salih SAVAŞ**
(*Qafqaz Üniversitesi*)

GİRİŞ

Türkiye'deki eğitim alanındaki gelişmeleri Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet Dönemi olarak ayırabiliriz. Türk Cumhuriyetleri için de Bağımsızlık öncesi ve Bağımsızlık sonrası şeklinde değerlendirebiliriz.

Bilindiği üzere 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce ülke Padişahlık sistemiyle yönetiliyordu. Resmi dil olarak Osmanlıca(Eski Türkçe) ve alfabe olarak da Arap alfabesi kullanılıyordu. 3 Mart 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimde Birlik) ile eğitim kurumları bir çatı altında toplanmıştır. Ayrıca 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı “ Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” ile de harf inkılabı yapılmış ve Latin alfabesi kabul edilerek Türkçeye uyarlanmıştır.¹

1. Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sistemi

Türkiye'de eğitim, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre “Örgün Eğitim” ve “Yaygın Eğitim” olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir.

Örgün Eğitim(okul sistemi): Okul öncesi eğitim, İlköğretim, Orta öğretim ve Yüksek öğretim olmak üzere dört kademedен oluşmaktadır.

Yaygın Eğitim ise; Örgün eğitimden yararlanmamış kimselere okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamak, çeşitli mesleklerde çalışanların daha iyi yetişmelerini sağlamak ve gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerilerini kazandırmak amacıyla yapılan çalışmalardır.

1.1. İlköğretim

Örgün eğitim içindeki ilköğretim kurumları beş yıllık ilkokullar ve üç yıllık ortaokulların birlikte olduğu ilköğretim okullarıdır. 8 yıllık eğitim veren ilköğretim okulları uygulamasına 1971–1972 öğretim yılında başlanmıştır; fakat 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına 1997 yılında geçilmiştir. Bu uygulama için

* ssavas@qafqaz.edu.az Qafqaz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Ömer Dinçsoy, 2000'e Beş Kala Türk Eğitim Sistemi, Türk Demokrasi Vakfı, Ekin Matbaacılık, Ankara 1995 s.51

iyi bir alt hazırlık yapılmadığı için birçok sorunlar yaşanmıştır. Ancak bu sorunlar kısa zamanda çözülmüş ve sistem oturmuştur.

Eğitimde niteliğin artırılması ve fırsat eşitliği sağlanması amacıyla nüfusu az olan ya da dağınık yerleşme sonucu bir arada toplanması zor olan birleştirilmiş sınıfların yakın il ya da ilçelerdeki müstakil sınıflarda okutulması maksadıyla 1991–1992 öğretim yılında taşınmalı eğitim sistemi başlatılmıştır.

1.2. Ortaöğretim

İlköğretimin devamı olarak en az üç yıllık öğrenim veren liseler, meslek ve teknik liseleri kapsamaktadır. Bunlar: Liseler, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Anadolu Öğretmen Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri, Akşam Liseleri ve Özel Liselerdir.

Yaygın Eğitim Kurumları ise; Pratik Kız Sanat Okulları, Olgunlaşma Enstitüleri, Endüstri Pratik Sanat Okulları, Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi, Halk Eğitim Merkezleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri, Özel Kurslar, Özel Dershaneler, Merkezi Eğitim Merkezleridir.

1.3. Yükseköğretim

Öğrenciler, ortaöğretim kurumlarından mezun olduktan sonra her yıl haziran ayında Yüksek Öğretim Kurulu Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan üniversiteye giriş sınavına girerek alacağı puana göre tercih ettiği bir üniversiteye yerleştirilir. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, 1974 ve 1975 yıllarında aynı gün sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki oturumda, 1976–1980 yıllarında aynı günde bir oturumda uygulanmış, 1981 yılından itibaren ise iki basamaklı sınav sistemine geçilerek Öğrenci Seçme Sınavı(ÖSS) nisan ayında ve Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) haziran ayında yapılmıştır.1999 yılından itibaren ise iki basamaklı sınavın ikinci basamağı olan ÖYS kaldırılmış ve ÖSS adı altında tek basamaklı bir sınav şeklinde yapılmıştır. 2010 yılında ise tekrar iki basamaklı imtihanın şeklinde ortaöğretim içinde (10. ve 11. sınıflarda) yapılması ve iki imtihanın ortalamasının ÖSS puanı olarak değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de şu anda 96 devlet ve 36 vakıf üniversitesi bulunmaktadır.

2. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi

Azerbaycan, 28 Nisan 1920’de Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiştir. Yaklaşık 70 yıllık bir dönemde komünist eğitim sistemine uygun bir eğitim sistemi verilmiştir. Azerbaycan Yüksek Sovyet’i 1 Mayıs 1925’te yürürlükte olan Arap alfabesini kaldırarak Latin alfabesine geçilmesini kararlaştırmıştır. 1928’de Türkiye’de Latin alfabesi kabul edilince Sovyetler Birliği Azerbaycan’da Latin alfabesini kaldırarak yerine Kril alfabesini getirmiştir.

Sovyetler Birliği döneminde eğitimin geniş kitlelere yayılması sayesinde Azerbaycan'da okuma yazma bilenlerin sayısı hızla yükselmiştir. Bugün nüfusunun % 95'inin üzerinde okuma yazma bilen vardır. Sovyetler Birliği döneminde önce ilkokul, sonra da ortaokul zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır.

Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikler yaptı. 1992 yılında Azerbaycan Eğitim Sisteminin esaslarını oluşturan Tahsil Kanunu yeniden düzenledi. Kanun altı bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde genel maddeler, II. Bölümde Eğitim sistemi, III. Bölümde Eğitim sisteminin yönetimi, IV. Bölümde Eğitim faaliyetinin çalışanları, V. Bölümde Eğitim finansmanı ve VI. Bölümde ise Eğitim alanında uluslararası işbirliği bulunmaktadır.

Bu tahsil kanunu ile ırkı, milli ve dini mensubiyeti, dili, cinsi, yaşı, sağlığı, maddi durumu, siyasi görüşü gözetenilmeksizin tüm vatandaşlara eğitim hakkı verilmiştir. Ayrıca vatandaşlara okulun çeşidini ve dilini seçme serbestliği verilmiştir.

Azerbaycan'da eğitim kurumları beş ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

1. Okulöncesi Eğitim: Anaokulu ve Kreşler
2. Umum Tahsil (Genel Eğitim):İptidai, Esas eğitim, Lise
3. Meslek İhtisas Eğitimi: Teknik ve Meslek eğitimi, Orta İhtisas eğitimi
4. Yüksekokullar: Üniversiteler, Enstitüler, Harbokulları, Akademiler
5. Yüksek Okul Diploması Aldıktan Sonraki Eğitim: Magistaratura (Yüksek lisans), Doktoratura (Doktora)

2.1. Okul öncesi Eğitim

Azerbaycan'da okulöncesi eğitim 1,5 yaşında başlayıp 6 yaşını doldurana kadar okulöncesi terbiye kurumlarında(uşak bahçesi) verilmektedir. Okulöncesi eğitim zorunlu değildir. Okulöncesi kurumlara çocuklar ailelerinin isteği üzerine alınırlar.

Azerbaycan'da okul öncesi eğitim kurumları şunlardır:

- **Körpe Evleri:** 1.5–2 yaş arası çocukların devam ettiği okulöncesi eğitim kurumlarıdır.
- **Körpe Evleri Bahçeleri:** 2–3 yaş arası çocukların devam ettiği okulöncesi eğitim kurumlarıdır.
- **Çocuk Bahçeleri ve Aile Bahçeleri:** 3–6 yaş arası çocukların devam ettiği okulöncesi eğitim kurumlarıdır.
- **Okul Bahçeleri:** Herhangi bir okulun bünyesinde açılan okulöncesi eğitim kurumlarıdır.
- **Bahçe İnternatları:** Ailelerin, çocuklarını yatılı olarak verdikleri okulöncesi eğitim kurumlarıdır.
- **Çocuk Evleri:** Öksüz, yetim ve bakıma muhtaç çocukların bakıldıkları okulöncesi eğitim kurumlarıdır.

- **Sakat ve zihinsel özürlü çocuklar için çocuk evleri**

2.2. Genel Eğitim Okulları

Azerbaycan eğitim sisteminde genel eğitim okulları; İptidai Tahsil (İlkokul), Esas Tahsil (Ortaokul) ve Orta Tahsil (Lise) olmak üzere üç basamaktan oluşmaktadır.

2.2.1. İptidai Tahsil (İlkokul)

İptidai eğitime 1 Eylül'de 6 yaşını bitirmiş olan çocuklar kabul edilir. 1.-4. sınıfları kapsar.

2.2.2. Esas Tahsil (Ortaokul)

11-16 yaş grubunu kapsayan bu eğitim kademesi 5.-8.sınıfları kapsar ve zorunlu eğitimin içine girmektedir. Esas tahsilde (ortaokul) eğitim süresi 4 yıldır.

2.2.3. Orta Tahsil (Lise)

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde orta tahsil 3 yıl süreli olup 1995 yılına kadar zorunlu eğitim kapsamından değildi. 1995 yılından sonra zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Böylece Azerbaycan'da zorunlu eğitim süresi 11 yıla çıkarılmıştır.

2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim

Mesleki ve teknik eğitime, zorunlu eğitimi bitiren sanata ilgisi olan kişiler, çeşitli üretim alanlarında meslek bilgisini arttırmak isteyenler veya mesleğini değiştirmek amacını güdenler başvurabilirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde iki tür meslek eğitimi veren kuruluşlar vardır. Birisi meslek liseleri (Peşe lisesi) diğeri ise meslek okullarıdır (Peşe okulları). Meslek liseleri mesleki eğitimle birlikte lise eğitimi de vermektedir. Bu okulu bitiren öğrencilere lise düzeyinde diploma verilmektedir. Zorunlu eğitimi bitirdikten sonra meslek liselerine girilebildiği gibi, liseyi bitirenler için eğitim süresi daha kısa tutulan ve sadece meslek dersleri gösterilen mesleki eğitim verilmektedir.

2.4. Orta İhtisas Mektepleri (Meslek Yüksek Okulları)

Bu okullar teknikum ve kolej adıyla anılan lise üstü öğretim veren kurumlardır. Orta düzeyde meslek elamanı yetiştirmeyi amaçlayan bu okullara orta tahsilden sonra gidilebildiği gibi liseden sonrada gidilebilmektedir. Orta tahsilden sonra bu okullara gidenler 4 yıl süreli, liseyi bitirdikten sonra gidenler ise 2 yıl süreli eğitim görmektedirler. Teknikum ve kolejler bağımsız okul olarak açılabilirler gibi üniversitelere bağlı olarak bunların bünyesinde de açılabilirlerdir.

2.5. Yükseköğretim

Yükseköğretim okulları (yükseköğretim kolejleri, enstitüler, konservatuarlar, akademiler, üniversiteler) yüksek ihtisas eğitim programlarını gerçekleştiren eğitim kuruluşlarıdır.

Yükseköğretim kuruluşları uygun kadrolarının oluşmasına, maddi ve teknik imkânlarına, branşlarının özelliklerine göre bir kademeli, iki kademeli ve üç kademeli eğitim verirler. Birinci kademeyi bitirenlere bakalavr (lisans) derecesi verilir. Bakalavr derecesini almış başarılı kişiler sınavla ikinci kademe olan Magistratura (yüksek lisans) eğitimi alırlar. Magistratura derecesi ve unvanı alanlar yine sınavla üçüncü kademe olan Doktoratura (Doktora) eğitimine geçebilirler.

Yükseköğretim kurumlarında kadro hazırlığı gündüz, akşam ve gıyabi(açık öğretim) olarak gerçekleştirilir.²

Azerbaycan'da üniversitelerin pullu bölümüne devam eden öğrenciler, üniversiteye belli bir miktar para ödemek zorundadır. Bu miktarı üniversiteler kendileri belirlemektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerden bu para ABD doları olarak tahsil edilmektedir. Öğrenci tarafından üniversiteye ödenen paranın % 10'u rektörlük fonuna, % 10'u Cumhurbaşkanlığına, % 20'si Tahsil Nazırlığına (Eğitim Bakanlığı), % 60'ı da kayıt yapılan üniversiteye aktarılmaktadır.

2.6. Güzel Sanat Eğitimi

Azerbaycan eğitim sisteminin içinde ince sanat adı verilen güzel sanatlar eğitimi ayrı bir yer tutmaktadır. Güzel sanatlar eğitimi mecburi olmamak kaydıyla iptidai eğitimle birlikte başlamaktadır. Öğrenci ilkokula giderken aynı zamanda isterse sanat eğitimi veren okullara da devam edebilmektedir. Sanat eğitimi veren okullarda öğrencinin öğretmeni ile birlikte çalışma imkânı bulunmaktadır. Okulların fiziki yapısı ve donatımı her türlü çalışmanın gerçekleşmesine imkân sağlayacak özellikleri taşımaktadır. Bu tür okullar 9 yıl eğitim vermektedir. Yetenekli öğrenciler daha sonra bu okulların bir üst kademesi olan ve lise eğitimi yerine geçen okullarda eğitim alabilmektedir. Ağırlıklı sanat eğitimi verilen bu tip okullardan (temayül mektepleri) mezun olan öğrenciler konservatuar veya güzel sanatlar üniversitelerine devam edebilmektedir.

Azerbaycan'da öğretmenler Pedagoji Üniversitesinin çeşitli branşlarından mezun olarak göreve başlarlar. Bir kişinin iptidai mekteb hariç (ilkokul), herhangi bir okulda öğretmen olabilmesi için muhakkak pedagoji üniversitesinden mezun olması gerekir.

² T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü "Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri" MEB yayınları Ankara 1997 s.60

2.7. Eğitim Sisteminde Dış İlişkiler

Eğitimin niteliğinin yükseltilmesinde yabancı ülkelerin deneyimlerinden yararlanmanın da rolü büyüktür. 1990'lı yıllara kadar SSCB dışındaki ülkelerle ilişkisi olmayan Azerbaycan Cumhuriyeti, son yıllarda eğitim alanında dünyanın gelişmiş ülkeleriyle işbirliği yapmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında devlet, hükümet ve bakanlık seviyesinde birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. İmzalanan anlaşmalar doğrultusunda Azerbaycan vatandaşları 14 yabancı devlette, yaklaşık 20 yabancı devletin vatandaşları ise Azerbaycan'ın çeşitli eğitim kurumlarında öğrenim görmektedirler. Azerbaycan, dünyanın çeşitli ülkelerinde eğitimle ilgili düzenlenen uluslar arası konferanslara, sempozyumlara ve toplantılara katılmaktadır. Gelişmiş yabancı ülkelerle yürütülen çalışmalar aracılığıyla ortak bilimsel araştırmaların yapılması, eğitim sisteminde uygulanan çağdaş yöntem ve tekniklerin öğrenilmesinde yabancı ülkelerin deneyimleriyle yerinde tanışılması ve bu deneyimlerin ülke şartlarına uygunlaştırılarak yaşama geçirilmesi planlanmaktadır.³

Azerbaycan'da Çağ Öğretim işletmeleri A.Ş. tarafından Kafkaz Üniversitesi, 12 adet Azerbaycan-Türk Lisesi, 12 adet üniversiteye hazırlık kursu ve bir tane de ilköğretim okulu açılmıştır.

Ayrıca Türkiye Cumhuriyetinin açtığı Atatürk Lisesi ve Anadolu Lisesinden başka Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı bir tane lise vardır. Ayrıca Azerbaycan'dan Türkiye'ye her yıl YÖS ve TCS imtihanları ile yüzlerce gitmektedir. Bunun yanında Türkiye'den de her yıl yüzlerce öğrenci Azerbaycan'ın değişik üniversitelerine gelerek eğitimlerini buralarda tamamlamaktadırlar.

2.8. 1991 Sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Eğitim Sisteminin Durumu

Azerbaycan'da 1929'da Arap alfabesinden Latin alfabesine, 1940'ta Latin alfabesinden Kiril alfabesine, 1992 yılında ise Kiril alfabesinden tekrar Latin alfabesine geçilmiştir. Sık sık yaşanan alfabe değişikliğine rağmen Azerbaycan, eski Sovyetler Birliği'ndeki cumhuriyetler arasında okuryazar sayısının en yüksek olduğu cumhuriyetlerdendir. Son yıllara ilişkin istatistiklere ulaşamamakla birlikte, 1970'li yıllarda ülke nüfusunun %100'ünün okuryazar olduğu bilinmektedir.⁴ Azerbaycan'da eğitime büyük önem verilmekte, çocuklar sosyal-kültürel etkinliklere özendirilmekte, her öğrencinin müzik, resim, bale, satranç vb. dallardan birinde beceri kazanmasına özen gösterilmektedir. Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde ülkenin, tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da birçok problemle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Örneğin, Azerbaycan dünyada uzun yıllar boyunca petrol arama, çıkarma ve üretimi alanlarında kazandığı bilimsel –teknolojik başarılarla tanınmıştır. Eskiden Sovyetler Birliği'nin petrol

³ Agamalyev, Rahim,(2003), “Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi”
<http://www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/144/agamalyev.htm>

⁴ (<http://geo.va.com/travelimages/az-univ.html>)

üretimi sanayisinin başlıca müesseseleri Azerbaycan'da yerleşmiştir. Azerbaycan Neft (Petrol) ve Kimya Enstitüsü (şimdiki adı Neft Akademisi), dünyanın bu alandaki en gelişmiş araştırma kurumlarından biriydi. "Eğitim – bilim – üretim" üçlüsü arasındaki ilişkilerin giderek zayıflaması sonucunda Azerbaycan 1980'li yıllardan başlayarak petrol gibi stratejik bir alanda bilimsel – teknolojik üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra petrol araştırmalarında zaruri olan araç-gereçlerin ülkede bulunmaması veya araçların kalitesiz olması nedeniyle bu teknolojiyi yurt dışından çok pahalı bir fiyata almak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, bu teknolojiyi kullanmak için ihtiyaç duyulan uzmanlar da yurt dışından davet edilmiştir. Bir zamanlar dünyanın en gelişmiş petrol araştırmaları merkezlerinden biri olan bu kurumun bugünkü durumu üzüntü yaratmaktadır.⁵

Ermenistan'ın, Karabağ Bölgesini işgali sonucunda Azerbaycan, topraklarının %20'sini kaybetmiştir. Bölgedeki kreş, lise, kolej ve enstitülerden oluşan 700'den fazla eğitim kurumu kapatılmıştır. Bu nedenle savaş bölgesindeki halk ülkenin çeşitli bölgelerine göç etmiştir. Savaş nedeniyle göç eden nüfus sayısı 1 milyondur. Ülkenin Sabirabad, Saatlı, Bilesuvar, İmişli, Berde, Sumgayıt, Bakü, Gence gibi kentleri daha çok göç almışlardır. Ekonomik sıkıntı içinde olan ülkede göç eden nüfusun yerleşim sorunu çözülememiştir. Göç eden nüfus içerisinde 10.000 öğretmen ve 100.000 öğrenci bulunmaktadır. Göçle birlikte kendi okullarına devam edemeyen çocukların eğitimi de yeni bir sorun oluşturmuştur. Önceki yıllara kıyasla günümüzde bu çocukların eğitimlerinde gelişme sağlansa da bu eğitimin istenilen düzeyde olduğu söylenemez.⁶

3. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi

16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân eden Kazakistan Cumhuriyeti'ni Türkiye aynı gün tanımıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 2 Mart 1992 tarihinde başlamış olup aynı yıl Almatı'da T.C. Büyükelçiliği kurulmuştur.

Kazakistan, bağımsızlığını ilan etmesiyle diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da reformlar gerçekleştirmeye başladı. Bu reformları belli bir nizamla gerçekleştirmek amacıyla 1992 yılında "eğitim" hakkında, 1993 yılında ise "yüksek öğretim" hakkında kanun hazırladı. Bununla birlikte Eğitim Bakanlığının hazırladığı "Geçiş Döneminde Eğitimi Geliştirme ve Sürekli Hale Getirme" programı uygun bir biçimde sürdürüldü.

Kazakistan 1929 yılına kadar Arap alfabesi, 1929–1940 yılları arası Latin alfabesi ve 1940'tan günümüze kadar da Kiril alfabesi kullanmıştır. 2007

⁵ <http://tehsil.20m.com/islahat/isl1-1.htm>

⁶ Merdanov, Misir,(1999) "Restructuring Azerbaijan's Educational System" , (http://www.azer.com/aiweb/categories/74_folder/74.articles/74_education.ht)

yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Latin alfabesine geçilmesi konusunda çalışmaların hızlandırılmasını istemiştir.

Kazakistan eğitim sistemi yedi basamaktan oluşmaktadır.

3.1. Okul Öncesi Eğitim

Bu kurumlarda çocuklara hayata hazırlamak ve sosyalleşmelerini hızlandırmak amacıyla eğitim verilmektedir. Başta ana dili olmak üzere Rusça, İngilizce ve Almanca bu kurumlarda öğretilmektedir. Okul öncesi kurumlarda Kazakçanın öğrenilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Ülke ekonomisindeki bazı olumsuzluklar okul öncesi eğitim kurumlarını olumsuz olarak etkilemiştir. Bağımsızlık sonrasında bugüne kadar 3000'den fazla kreş maddi sıkıntıdan dolayı kapanmıştır. Bunun yanında ihtiyaca cevap vermek ve kâr yapmak amacıyla özel kreşler açılmıştır.

3.2. Genel Orta Eğitim

Kazakistan'da zorunlu eğitim 11 yıldır. Yaklaşık 3 milyon öğrenciye eğitim veren 8573 ortaokul vardır. Bu sayı her geçen gün yeni eğitim müesseselerin açılmasıyla artmaktadır. Ders aracı olarak kullanılan ders kitapları basılmış ve okullara takım halinde teslim edilmiştir. Genel orta öğretim reformu ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı zor şartlar altında uygulanmaktadır. Ayrıca her bir öğrenci için kitap temini maddi sıkıntılardan dolayı sekteye uğramaktadır. Köy ve kasaba okullarında da durum farklı değildir. Binalar eskimiş, ders araç ve gereçleri kırılmış ya da kullanılamaz hale gelmiştir. Bunların yeniden donatılması ve tamiri için belli bir maddi kaynak gerekmektedir. Anayasanın eğitim hakkındaki maddesi doğrultusunda orta öğretimin zorunlu hale gelmesi ve 9. sınıfı bitiren bir öğrencinin 10. ve 11. sınıfları olurken belli bir mesleğe yönelik hazırlanması değişik kurumlarda iş bulma şansını artırmaktadır.

3.3. Mesleki Teknik Eğitim

Mesleki teknik eğitim kurumları, işgücünün bilgi düzeyini arttırmaya, işsizleri, işten çıkmış olan çalışanlarla memurların istihdamının yeniden yapılandırılması çalışmalarına yöneldi. Bu durum geçim sıkıntısı çeken ailelerin gençlerini ve 15-18 yaşları arasındaki yetim ve öksüz çocukların sosyal korunmaya alınmasının önemli bir faktörü oldu.⁷

Mesleki teknik liselerde cezaevinden çıkan, askerlikten dönen ya da işsiz olan gençlere de eğitim sunularak iş imkânı oluşturulur. Özellikle gelir düzeyi düşük olan aileler için Meslek teknik liselerin önemi büyüktür. Çünkü işten ayrılan ya da herhangi bir işe yerleştirilemeyen kimseleri eğiterek işe girme imkânı sunar.

⁷ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü "Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri" MEB yayınları Ankara 1997 s.78

3.4. Okul Dışı Eğitim

Gençlerin boş zamanlarını değerlendirme, bilimsel alanlarda kendilerini geliştirme ve seçtikleri bir meslekte kişisel bilgi ve becerilerinin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla faaliyet gösteren kurumlardır.

Bunlardan en önemlileri; bilim merkezleri, sanat ve müzik okulları, öğrenci yurtları, turistik merkezler, stadyumlar, çocuk parkları ve denizcilik merkezleridir. Bunların yarısı köy ve kasaba gibi kırsal kesimlerde bulunmaktadır. Bu da orada bulunan insanların boş vakitlerini verimli kullanabilmeleri için imkân sağlamaktadır.

3.5. Özel Orta Eğitim

Bu konuda tecrübe sahibi değişik ülkelerin açmış oldukları lise ve üniversite düzeyinde eğitim kurumları vardır. Gündüz eğitimi veren bu eğitim kurumları Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bu kurumlardan bazıları şunlardır:

3.6. Yüksek Öğretim

Yüksek öğretim 4-7 yıl arasında değişmektedir.

3.7. Diploma Sonrası Eğitim

Üniversitelerde 3 yıl yüksek lisans ve 3 yıl da doktora eğitimi yapılmaktadır.

3.8. Türkiye'nin Kazakistan'daki Eğitim Kurumları

3.8.1. Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi

Kazakistan'ın Türkistan şehrinde 1991 yılında kurulmuştur. Türkiye'den giden öğrenciler ÖSYM sınavlarına göre alınırlar. Türkiye'deki YÖK'ten denkliği vardır. TC vatandaşları için eğitim ücretsizdir. İlk yıl hazırlık sınıfında Kazakça ve Rusça öğretilir.

3.8.2. Almatı Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi (TÖMER)

15 Nisan 1996'da açılmış ve 1 Eylül 1997 tarihinde eğitim öğretime başlamıştır. Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Bakanlıkları arasında imzalanan bir protokol çerçevesinde açılmıştır.⁸

3.8.3. Çimkent Yaygın Mesleki Eğitim Merkezi

26 Şubat 1996 tarih ve 841 sayılı Makam Onayı ile açılan eğitim merkezi Çimkent eyaletinin KENTAV şehrinde Ahmet Yesevi Üniversitesince tahsis edilen binada faaliyetini sürdürmektedir. Sıhî tesisat, elektrik, bilgisayar, gi-

⁸ <http://yeogm.meb.gov.tr/duyuru-haber/elkilavuzu/elkazakistan.html>

yim, halıcılık, el sanatları, trikotaj, kuaförlük alanlarında faaliyet göstermektedir. Ayrıca; Merkezde Türkçe dil kursları da düzenlenmektedir.⁹

3.8.4. Süleyman Demirel Üniversitesi

3.8.5. Abay Devlet Üniversitesi Türk Dili Bölümü

3.8.6. Kızılarda Pedagoji Üniversitesi Türk Dili Bölümü

Tek millet iki devlet anlayışıyla hareket eden Türkiye ve Kazakistan'ın ortak geleceğine, eğitim alanındaki işbirliği yön veriyor. 13 yılda Türkiye üniversitelerinde yaklaşık 3 bin Kazak öğrenci eğitim gördü. Şu anda bin 300 civarında Türk öğrenci de Kazak üniversitelerinde eğitim görüyor. Ülkede ayrıca Türk işadamları tarafından finanse edilen Kazak-Türk okulları bulunuyor. İlki 1992 yılında açılan Türk okullarında şu an itibarıyla 5300 öğrencisi bulunuyor. Ülkenin önde gelen yöneticileri ve iş adamları, çocuklarını okutmak için Türk okullarını tercih ediyor.

Türk vatandaşlarının açtığı okullarda, Kazakların yanı sıra Ruslar gibi diğer azınlıkların çocukları da eğitim görüyor. Bugüne kadar 6 bin 584 öğrenci mezun eden okullarda İngilizce, Kazakça, Rusça ve Türkçe öğretiliyor.

Kazakistan ile Türkiye, eğitim alanındaki işbirliğini derinleştirme kararı aldı. Astana'da temaslarda bulunan Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik ile Kazakistan Milli Eğitim Bakanı Canseyit Tüymabayev, iki ülke arasındaki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesini öngören anlaşmayı imzaladı.

İmzalanan anlaşma kapsamında Türkiye'de yaşayan Kazak vatandaşlarının kendi dillerinde eğitim almalarına da imkân tanınacak. Kazak Bakan Tüymabayev, Türkiye'de yaşayan Kazak vatandaşlarının kendi dillerinde eğitim yapmaları için Kazak milli okullarının Türkiye'de açılmasını istedi.

Kazakistan'da 27 Kazak Türk Lisesi, 2 üniversite ve çok sayıda Türkçe dil kursları bulunuyor.¹⁰

Ayrıca Türkiye'deki değişik üniversitelerde, Türkiye'nin açmış olduğu imtihanlar aracılığıyla kazanıp okuyan yüzlerce Kazak öğrenci bulunmaktadır. Aynı şekilde Kazakistan'daki üniversitelerde de Türk öğrenciler okuyabilmektedirler. Böylece iki ülke arasındaki en sağlam köprülerden birisini de eğitim köprüsü teşkil etmektedir.

4. Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi

31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Kırgızistan Eğitim Kanunu'na göre tüm Kırgız vatandaşları devlet okullarında ücretsiz eğitim alma

⁹ A.g.e.

¹⁰ Zaman gazetesi 18.10.2008 <http://zaman.com.tr>

hakkına sahiptir. Eğitimde esas dil Kırgızcadır. Bütün okullarda Kırgızca, Rusça ve bunların dışında bir yabancı dil mutlaka okutulur.¹¹ Kırgızistan'da zorunlu eğitim 11 yıldır.

Kırgızistan Eğitim Kanununa göre eğitim sistemi beş ana başlık altında toplanır.

4.1. Başlangıç eğitimi: Okul öncesi eğitimi kapsamaktadır.

4.2. Orta eğitim: Orta eğitim (1.-3. sınıf), (3.- 9. sınıf) ve (9.-11. sınıf) olmak üzere üç basamaktan oluşmaktadır.

4.3. Mesleki eğitim: Bu eğitim sisteminde belli bir mesleğe yönelik eğitim verilir. Bu eğitimi veren mesleki-teknik okullar, teşkilatlar ve kuruluşlar vardır.

4.4. Okul dışı eğitim: İnsanların boş vakitlerini değerlendirme adına çeşitli meslek kuruluşlarının ve sosyal merkezlerin eğitim verdiği yerlerdir.

4.5. Uzman hazırlama ev bilim yükseltme kursları: Yüksek tahsilli olan memur, uzman ve yöneticilerin bilgilerini ve tecrübelerini geliştirmek amacıyla eğitim veren kuruluşlardır. Bunlar devlet eğitim sistemine bağlıdırlar.

4.6. Türkiye'nin Kırgızistan'daki Eğitim Kurumları

4.6.1. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi: Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti arasında 1995 tarihinde İzmir'de imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur.

4.6.2. Aladağ(Alato) Atatürk Üniversitesi

4.6.3. Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Diyanet İşleri Başkanlığı)

4.6.4. Türk Dünyası İşletme Siyasal Bilgiler Fakültesi(Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı)

5. Özbekistan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi

31 Ağustos 1991 yılında Özbekistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Özbekistan'da eğitim Özbekistan Halk Talimi Vezirliği tarafından yürütülmektedir.

¹¹ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü "Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri" MEB yayınları Ankara 1997 s.108

Daha önce 11 yıl olan zorunlu eğitim 2 Temmuz 1992 tarihinde kabul edilen bir kanunla 9 yıla indirilmiştir. Eğitim şu basamaklardan oluşmaktadır:

5.1. Okul Öncesi Eğitim(Mektepgeçe terbiye): Özbekistan’da okul öncesi eğitime özel bir önem verilmektedir. Çünkü çocukların okula hazırlanmasındaki hassasiyet onun tüm hayatına etki etmektedir. Okul öncesi eğitim veren Anaokullarında(Balalar Bahçası) yabancı dil de öğretilmektedir. Bağımsızlık öncesinde Anaokullarında eğitim dili Rusça iken bağımsızlık sonrasında Özbekçe olarak değiştirildi.

5.2. Genel Eğitim(Umumiyy Talim): Genel eğitim 3 basamaktan oluşmaktadır. Bunlar; İlköğretim 1. kademe (1.-4. sınıflar), ilköğretim 2. kademe (6.-9. sınıflar), ortaöğretim (10.-11. sınıflar)

5.3. Okul Dışı Eğitim(Mektepten Taşgarı Talim): Öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirmeleri ve yeteneklerine göre herhangi bir sanat ya da spor dalı ile meşgul olma maksadıyla eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşlar vardır. Bunlar devlet tarafından desteklenmektedir. Hemen hemen tüm ilçe ve şehirlerde “Öğrenci Sanat, Kültür ve Teknik İcat Merkezleri” vardır.¹²

5.4. Mesleki ve Teknik Eğitim(Hüner ve Teknika Talimi): Bu eğitim kurumları 9. sınıfı ve 11. sınıfı bitiren öğrencileri kapsamaktadır. 9. sınıfı bitiren öğrenci istediği takdirde bu okullara devam ederek hem meslek öğrenir hem de 9.,10. ve 11. sınıfları okumuş olur. 11. sınıfı bitiren bir öğrenci ise meslek ve teknik eğitime başlayarak bir meslek sahibi olabilmektedir. Bunun eğitim süresi mesleğine göre değişebilmektedir.

5.5. Ön Lisans Eğitimi(Orta Mahsus Talim): 9. ve 11. sınıfı bitiren öğrencilerin kabul edildiği Kolej ve Teknikum denilen Meslek Yüksek Okulları ayarında eğitim veren kurumlardır.

5.6. Yüksek Eğitim: Özbekistan’da yüksek eğitimin yaklaşık yüz yıllık bir geçmişi vardır. Orta Asya’nın ilk yüksek eğitim kurumu olan Türkistan Halk Üniversitesi 1918 yılında Taşkent’te açılmıştır. Fakat bu yüksek eğitim kurumu tam bir üniversite niteliği taşıyamıyordu. 1920 yılında Taşkent’te açılan Orta Asya’nın ilk üniversitesi niteliği taşıyan Türkistan Devlet Üniversitesi günümüzde Taşkent Devlet Üniversitesi olarak faaliyetini sürdürmektedir. 1928 yılında Özbekistan’da sadece 3 tane yüksek eğitim kurumu varken, eğitimde yapılan re-

¹² T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü “Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri” MEB yayınları Ankara 1997 s.119

formlar neticesinde 1940 yılında 30, 1995 tarihinde ise bu sayı 58'e yükselmiştir. Yine bu tarihte üniversiteye girme oranı %70'e ulaşmıştır.¹³

5.7. Türkiye ile Eğitim Alanındaki İlişkileri

Özbekistan bağımsızlığını kabul ettikten sonra 16 Aralık 1991 tarihinde Türkiye tarafından tanınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal zamanında ilişkiler bir hayli gelişmiştir. Eğitim başta olmak üzere birçok alanda anlaşmalar yapılmıştır. Eğitim alanında 1992 yılında Turgut Özal'ın Orta Asya Cumhuriyetleri'ni ziyareti sırasında Özbekistan'da Özbek-Türk Liseleri açılmış ve 2000 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel zamanında muhalefetin desteklenmesi bahane edilerek ilişkilerde sekmeler yaşanmıştır. Türkiye devletinin ve özel şirketlerin açtığı okulların büyük bir bölümü kapatıldı ve Türkiye'nin değişik üniversitelerinde öğretim gören Özbek öğrenciler ülkesine geri çağırıldı.

6. Türkmenistan Eğitim Sistemi

27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Türkmenistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye oldu.

Türkmenistan'da zorunlu eğitim 9 yıldır. 1995 yılında Latin alfabesine geçilmiştir. İlk ve ortaöğretim birleştirilmiştir. Eğitim sistemi 4 basamak halinde yapılmaktadır.

6.1. Okul Öncesi Eğitim:

Yaşlı(0–3 yaş) ve Çağalar Bağı(3–6) yaş arasındaki çocukları kapsamaktadır. Bu kurumlarda dil öğretimi(İngilizce, Rusça, Türkçe, Türkmençe) yanında müzik, resim ve oyun öğretimi de yapılmaktadır. Fakat bu yaştaki çocukların büyük bir kısmı(%70) ailesiyle kalmaktadır.

6.2. İlköğretim:

Türkmenistan'da ilköğretim ve ortaöğretim birleştirildiğinden dolayı daha önce 10 yıl olan ortaöğretim 9 yıla indirilmiştir. Sovat ve bilim olmak üzere ikiye bölünmüştür. Sovat 1.- 4. sınıfları kapsar ev okuma, yazma ve sayma öğretilir.

6.3. Ortaöğretim:

Ortaöğretim eğitimi veren okullar:

¹³ A.g.e. s.126

6.3.1. Genel liseler: 1. sınıftan 9. sınıfa kadar eğitim veren okullardır. Öğrenciler mezun olduktan sonra üniversiteye kabul olmak için imtihana girebilirler.

6.3.2. Mesleki ve teknik öğretim liseleri: 8. sınıftan sonra girilir. 2-3 yıl devam eder. 9. sınıfın programını da gösterirler. Bu okulları bitirenler üniversiteye giriş imtihanlarına girme hakkı kazanırlar.

6.3.3. Sanat eğitimi: Resim ve müzik ağırlı eğitim veren ve genel liselerin programlarını uygulayan okullardır.

6.3.4. Yabancı dil eğitimi: Türkmenistan'da özellikle bağımsızlıktan sonra yabancı dil eğitimine önem verilmeye başlanmıştır. Başta Rusça olmak üzere, İngilizce, Türkçe, Farsça, Arapça, Almanca, Fransızca ve Çince dilleri okutulmaktadır. Ortaöğretim kurumlarında Türkçe öğretilmekte ve birkaç üniversitede Türkoloji bölümleri vardır. Ayrıca Türkmenistan'da özel bir şirketin açtığı biri üniversite 13 tane de Türkmen-Türk Mektepleri mevcuttur.

6.4. Yüksek öğretim: Ortaöğretimi bitirenler imtihan sistemiyle yüksek okul ya da üniversiteye alınmaktadır. Başarılı öğrenciler mezun olduktan sonra devlet tarafından bir işe yerleştirilmektedir. Üniversite mezunu olan herkes 2 yıl devlet işinde çalışmak zorundadır.

6.5. Eğitim Alanında Türkiye İle Olan İlişkiler:

Her yıl yaklaşık 3000 Türkmen öğrenci kendi imkânlarıyla üniversite okumak için YÖS(Yabancı Öğrenciler Sınavı) ile ve 150 öğrenci Türkiye'nin bursuyla TCS(Türk Cumhuriyetleri Sınavı) Türkiye'ye üniversite eğitimi almak için gelmektedir.¹⁴

Türkmenistan'da Başkent Eğitim Şirketi'nin kurduğu Uluslararası Türkmen Türk Üniversitesi ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın açtığı Mahtumkuli Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

7. Sonuç ve Öneriler:

Bağımsızlık sonrasında Türk Cumhuriyetlerinde eğitim alanında ciddi değişimler olmuştur. Öncelikle bağımsızlık öncesi kullanılan Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçilmiştir. Yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarına öğrenci gönderme ve yurt dışından öğrenci gelmesi hızlanmıştır. Yabancı devletlerle ilişkiler artmış sağlık, ticari ve askeri alanda olduğu gibi eğitim alanında da birtakım protokoller bağlanıp anlaşmalar yapılmıştır. Bunun devamında da

¹⁴ <http://www.usakgundem.com/yazar/1075/t%C3%BCrkiye-t%C3%BCrkmenistan-iliskileri.html>

birçok ortak müesseseler açılmıştır. Latin alfabesinde ana dili, milli tarih, milli coğrafya gibi ülke kültür ve değerlerini anlatan yeni ders kitapları hazırlanmış ve basılmıştır.

Ortak bir kültüre sahip olan Türk Halklarının ortak bir alfabede birleşmeleri eğitimde daha fazla iletişim içinde bulunup tecrübelerini birbirlerine aktarmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Agamalıyev, Rahim, “Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi”
<http://www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/144/agamaliyev.htm>
2. Dinçsoy Ömer, 2000’e Beş Kala Türk Eğitim Sistemi, Türk Demokrasi Vakfı, Ekin Matbaacılık, Ankara 1995 s.51
3. Merdanov, Misir,(1999) “Restructuring Azerbaijan’s Educational System”
http://www.azer.com/aiweb/categories/74_folder/74.articles/74_education.html
4. TC Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü “Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri” MEB yayınları Ankara 1997
(http://www.azer.com/aiweb/categories/74_folder/74.articles/74_education.html) 02.12.2008
6. (<http://www.geo.ya.com/travelimages/az-univ.html>).
7. <http://www.tehsil.20m.com/islahat/isl1-1.htm>
8. <http://www.usakgundem.com/yazar/1075/t%C3%BCrkiye-t%C3%BCrkmenistan-iliskileri.html>
9. <http://www.yeogm.meb.gov.tr/duyuru-haber/elkilavuzu/elkazakistan.html>
10. <http://www.zaman.com.tr> 18.10.2008 Zaman gazetesi

Summary

DEVELOPMENTS AND INNOVATIONS IN EDUCATION IN THE TURKIC WORLD

Salih SAVASH
(Gafgaz University)

The Soviet Union collapsed in the 1990s and former Soviet republics began to win their freedom one by one. Azerbaijan declared her freedom along with other Turkic republics in 1991. Each republic began to restructure within itself. Considerable changes were made in every field beginning with administrative cadres. Significant reforms were realized in military, economics, foreign policy, health and education.

They changed their alphabets and adopted the current education system. They changed from Krill alphabet to Latin alphabet and each republic determined their letters with slight changes to meet the linguistic demands of their own languages. As a result of increasing relations with foreign countries, foreign language teaching centers were opened and educational institutions of Turkey and other countries begin to operate in these republics.

They gave importance to their mother languages and prepared textbooks to teach their mother languages, national history and national geography. Changes were made in the university entrance exam system and preparatory courses for university exams were opened.

Key Words: Education, Turkic World, reform